

RESEÑAS

Raúl GONZÁLEZ GONZÁLEZ, *Bastiones de tradición: ciudades y aristocracias urbanas en la Alta Edad Media asturleonense (siglos IX-XI)*, León, Universidad de León, Instituto de Estudios Medievales, 2022, 416 pp. (Folia Medievalia; 7). ISBN 978-84-18490-43-9.

CORNEL-PETER RODENBUSCH
Universitat Pompeu Fabra
<https://orcid.org/0000-0002-8570-2508>
cornelpeter.rodenbusch@upf.edu

L'estudi té com a objectiu analitzar el món urbà al nord-oest peninsular durant els segles IX a XI per comprendre les dinàmiques de poder i els mecanismes que establiren, reproduïren i legitimaren la jerarquia social a les ciutats de l'alta edat mitjana (p. 17). Per a aquest propòsit, González ha seleccionat les tres ciutats episcopals de la regió astur-lleonense: Oviedo, Lleó i Astorga.

Després d'una breu introducció (pp. 17-27), on es plantegen els objectius i límits del treball, seguida d'una anàlisi detallada de la naturalesa de les fonts disponibles, l'obra està dividida en dues parts.

La primera («El viejo orden: la *civitas* altomedieval en su contexto»), que conté cinc capítols, es destaquen els elements que defineixen i caracteritzen una ciutat i les diverses funcions que van exercir durant la transició des de l'antiguitat tardana a l'alta edat mitjana, aplicant aquestes característiques al context de les ciutats seleccionades (pp. 29-187). La segona part («Las aristocracias urbanas de la Alta Edad Media», pp. 189-322), dividida en tres capítols, analitza, des d'una perspectiva prosopogràfica, els grups dirigents i les seves interaccions, i passa, «por así decir, de las estructuras a los hombres» centrant-se «en las gentes que aparecen al frente de las sociedades urbanas» (p. 189). Tot i que tenen plantejaments diferents, les dues parts són complementàries i la seva separació està ben definida; el text en cap moment resulta feixuc, sinó ben intel·ligible dins del propòsit del llibre.

El primer capítol («La condición urbana, entre lo ideal y lo material», pp. 31-58), amb una especial atenció al cas ben documentat de Lleó, explora la concepció de ciutat en aquell període, tant en l'àmbit ideològic (*lo ideal*) com físic (*lo material*). S'analitza com la ideologia oficial de l'època a l'àrea astur-lleonense entén la *civitas* com un centre de poder vinculat al passat tardo-romà, utilitzant-lo com a element legitimador de la seva funció com a seu de les autoritats comtals. També es discuteixen les característiques de la forma urbana i la realitat material d'aquestes ciutats dels segles IX-XI, que no eren tan diferents, per exemple, en termes d'habitants, als seus precedents de l'antiguitat tardana. Concloent, es destaca que Lleó «aparece como una heredera del modelo urbano tardoantiguo» (p. 57). Des del primer capítol, és evident que l'autor també considera i incorpora les noves i innovadores contribucions dels arqueòlegs que treballen al nord-oest de la península Ibèrica, un aspecte que manté al llarg de tot el llibre.

El segon capítol, titulat «Les relacions socials» (pp. 59-98), explora les ciutats de l'època com a centres de poder aristocràtic. L'autor examina com aquestes ciutats generen formes de relació i dominació que enllacen la realitat urbana amb els marcs socials presents en el regne astur-lleonès en conjunt. En lloc de plantejar una dicotomia entre la societat urbana i rural, l'autor argumenta que és més clar dividir els territoris sota domini aristocràtic respecte a les poblacions que encara mantenen control sobre els seus propis processos de treball. No obstant això, té en compte la dificultat de la documentació en establir el rang o la riquesa dels individus que hi apareixen. El capítol conclou amb una anàlisi de l'esclavitud a la ciutat.

En el tercer capítol, titulat «Hierápolis: la *civitas* altomedieval como ciudad sagrada» (pp. 99-126), l'autor centra el seu estudi en la ciutat com a espai sagrat, mantenint la seva argumentació

sobre el cristianisme urbà com a llegat de l'antiguitat tardana durant l'alta edat mitjana. Aquest enfocament es desenvolupa a través de tres temes principals: la ubicació dels jueus fora de les muralles, el paper de les relíquies en la identitat de la comunitat cristiana i el protagonisme del clergat en la vida urbana.

Com es pot deduir clarament pel títol, «El territorio de la *civitas*: poder, paisaje y poblamiento» (pp. 127-141), el quart capítol se centra en la relació de les ciutats amb el seu entorn rural i planteja qüestions centrals sobre la influència de les ciutats com a capitals. Es destaca que «la *civitas* de la Alta Edad Media es, por encima de todo, una capital» (p. 129), i s'analitza el seu desenvolupament i la seva progressiva densificació al voltant de les *civitates*.

L'últim capítol de la primera part («La economía urbana», pp. 143-187) és el més extens i, a més d'analitzar la dimensió econòmica, serveix per concloure la primera secció del llibre. Les ciutats es conceben com a centres de consum i d'extracció de rendes i tributs dels voltants rurals, amb una relativa subordinació de l'artesania i el comerç, els quals estaven àmpliament influïts per les demandes dels senyors locals. O, com diu l'autor, «a lo largo de toda la Antigüedad la principal fuente de riqueza siguió siendo la tierra, y la idea de que la *polis* o la *civitas* pudiese ser regida por unas clases gobernantes de tipo comercial o artesanal era, sencillamente, impensable» (p. 147). Es posa èmfasi en els fonaments agraris del creixement urbà, lligat al desenvolupament dels mercats que, progressivament a partir del segle XI, van conduir a l'emergència d'un nou model econòmic urbà centrat en la producció de manufactures. Amb bona argumentació i vista ens fa repensar i no veure les ciutats del nord-est peninsular «como una pseudo-urbe defectuosa, incompleta o decadente, sino como una forma de ciudad entre las muchas posibles, también como ella singular, específica e históricamente determinada, pero no menos urbana» (p. 143).

El capítol sis, «Definición del grupo» (pp. 191-227), ofereix una descripció dels grups dirigits urbans de l'època, anomenats col·lectivament «aristocràcies», amb una distinció entre «magnats» i «notables», destacant l'estudi d'aquests últims. Les aristocràcies urbanes es caracteritzen per la seva participació en el poder públic, la possessió de propietats i l'ús de marques de distinció social. Treballant amb facilitat la documentació és un goig resseguir casos com el d'Ansur i Sabarico i els seus descendents, que donen una visió més completa dels dirigents urbans.

El setè capítol, des d'una perspectiva antropològica, se centra en la identitat social d'aquestes aristocràcies («Una identidad relacional», pp. 229-270), destacant els lligams familiars i la pertinença a la comunitat de notables. Se subratlla el paper dels vincles personals en la vida pública i el paper de les dones aristòcrates en la preservació de la memòria familiar a través dels monestirs familiars.

L'últim capítol continua amb l'enfocament antropològic, explorant els estils de vida dels aristòcrates urbans («Estilos de vida», pp. 271-322). S'analitza la funció social de la riquesa moble, el paper de l'educació i el coneixement expert, i el servei al rei com a mecanisme d'ascens social, il·lustrat amb exemples com els clergues prestadors i els monjos de palau.

La conclusió de l'obra és molt breu, ocupa només tres pàgines (pp. 323-325), la qual cosa és una llàstima perquè l'autor podria haver destacat, de manera resumida, la seva rigorosa i innovadora tasca presentada al llibre, així com les possibles direccions en les quals la seva contribució podria orientar futures investigacions.

En general, es nota una absència de mapes. Per exemple, al capítol IV, tot i la presència d'un conjunt detallat de taules toponímiques, es fa palesa la manca de material cartogràfic addicional. A més, l'únic mapa que es troba al llibre (p. 96) és de tan baixa qualitat que podria haver-se obviat. Les referències bibliogràfiques sobre Catalunya no estan actualitzades, i és una llàstima no trobar-hi literatura més moderna citada que permetés comparacions útils. Un altre problema són les notes a peu de pàgina, que a vegades són massa llargues i obliguen l'autor a saltar entre el text principal i les notes per entendre l'argumentació. Tot i això, cal destacar que, en conjunt, es tracta d'un llibre excel·lent.

L'edició a la col·lecció Folia Medievalia de l'Institut d'Estudis Medievals de la Universitat de Lleó es distingeix per la seva qualitat, amb una enquadernació destacable. L'obra conclou amb un annex que inclou el llistat de propietaris urbans documentats a les tres ciutats durant l'alta edat mitjana (pp. 327-365), a més de la bibliografia (pp. 367-410) i els índexs de taules, gràfics i figures (pp. 411-415).

El llibre està excel·lentment escrit i l'autor manté una fluïdesa constant, fins i tot quan s'endinsa en l'anàlisi documental on l'argumentació central sempre resulta clara i comprensible. En definitiva, és una obra original i valuosa que ofereix contribucions innovadores que omplen un buit significatiu de la historiografia espanyola. Encara no sabem com serà rebuda pels historiadors, però esperem que desperti interès i generi discussió.